

Anton Habovštiak

ORAVSKÉ CHODNÍČKY

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Anton Habovštiak
ORAVSKÉ CHODNÍČKY

Vydavateľstvo
Spolu slovenských spisovateľov

Copyright © Anton Habovštiak – dedičia 2004
Illustrations © Miroslav Strnadel 2004
Cover design © Anna Chovanová 2004
© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Vyšlo s finančným príspevkom
Ministerstva kultúry SR

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV
spol. s r. o.

Anton Habovštiak: Oravské chodníčky
Slovníček nářečových a zastaraných slov zostavili Ingrid Skalická a Miloslav Smatana
Zodpovedná redaktorka Ingrid Skalická
Ilustrácie Miroslav Strnadel
Obálku s použitím ilustrácie Miroslava Strnadela graficky spracovala Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač ETERNAPress
Vydanie druhé, vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov prvé
Printed in Slovakia

ISBN 80-8061-181-5

Ked' ešte stáli drevené domy

KEĎ EŠTE STÁLI DREVENÉ DOMY

Keď som sa v jesenné popoludnie vybral v krivskom chotári po starej Behuliakovej ceste nahor, že popod Skalicu vyjdem nad Paškovo, spod nôh sa mi prihováral starý chodník, z ľavej strany vše poškuľoval do zeme vrezaný závoz. Dobre som ho poznal. So starým otcom sme tadiaľ neraz vyšli do Griap. Slnko sa akoby zavesilo nad Magurou, tak na dve kopije chýbalo, žeby sa rozžeravená guľa utopila za jej chrbtom. Pretrel som si oči, a zrazu som sa nevedel čomusi priznať.

Čo sa stalo, kde je naša dedina? Azda som zablúdil, alebo ju nebodaj dakto zamenil za inú?

A predsa by mala byť tu, pod vrškom... Veď naľavo je Holica, vrchom sa prťí cesta na východ, dobre vidno aj obidva Lúžky, Kepeňovo i Mackov kút, v dialke je Javorovô, kde mávali Krásničania najlepšie lúky. Hej, všetko dookola je tak, ako bývalo, iba starej dávnej dediny niet, dnes tu stojí iná, akosi sa málo podobá tej, čo v nej žili naši starí rodičia a čo v nej matere vykolísali naše detské roky.

Ale aká to bola vlastne dedina, kde sa v rokoch po prvej svetovej vojne začalo rozvídňať v našich očiach a kde sa rodili aj prví poslovnia snov o budúcnosti?

Nuž akáže by bola? Len taká ako aj jej ostatné sestry v Oravskej stolici. V mnohom sa podobala svojmu príbuzenstvu roztratenému po Orave, jej vnútorný i vonkajší život bol poznačený zápasmi, čo musí prežívať každý človek i celé spoločenstvo v priebehu svojho živobytia. I naša dedina sa stala križovatkou všakových síl a protisíl, rozmanité zápasy v nej zanechali svoje stopy.

Ako iným dedinám na Orave aj našej dedine určila polohu príroda, preto celkom zákonnite začala vyrastať pod Skalicovým vrškom a pod Holicou pozdĺž potoka, čo vyviera na hraniciach troch chotárov. Dobre ho poznali už aj Thurzovci, lebo práve tade neraz uháňali na Majer, kde stálo čosi ako letohrádok a okolo neho krásne hlboké lesy s množstvom najvyšakovejšej zveri. Potok sa po celej ceste vrtel, ani len chvíľočku sa neuberal rovno, azda práve preto mu páni z Oravského zámku dali meno Krivý a takto ho zaznačili aj v listinách ešte prv ako dedinu. Sotva potok opustil krivskú dolinu a dobehol na kúsok roviny, zrazu sa ako svojvoľný záprah skrútil doľava na Ilješ, a hybaj si potom priamo cez kapustníská do Cickova a tak do Oravy.

Na kolene tohto potoka sa časom skrížili aj dve pretiahnuté ulice a utvárali jej štyri charakteristické časti: na jednej osi stáli proti sebe Závoz a nižný koniec, na druhej zas

Ulica a Krivô. Dedina v toku stáročí menila svoju podobu i odev, no pred našimi očami sa vynára tvár, akú mávala kedysi dávno. Iba meno nezmenila, Krivá sa volá dosiaľ.

Ako takmer všetky dediny na Orave i tá naša bola v rokoch môjho detstva celá z dreva, celá dočista. Krčma pri kolene potoka i škola s doštenou verandou a šteblovým plotom boli zrubové stavby pokryté šindľom. Hasičská „búda“, kde sa skrývala ručná protipožiarna striekačka, voňala celá drevom, i jej ohrada z olúpených žrdí. No a domy... Tie všetky do jedného mali zruby a na nich sedlovú strechu s odkvapovými strieškami. Na vrchole štítov sa kde-tu končili polokuželovou hálkou. A také boli všetky domy, domček pri domčeku, jeden ako druhý, a predsa len aj trochu iný.

Drevené boli aj stodoly a vôdre, z dreva sa stavali aj chlievy i maštale, väčšie a menšie ciene, popri stenách rozvoniavali do stôsov naukladané triesky. Ba aj šopy a záčiny, kde sa dalo spať na suchom sene a vymlátenej slame, všetko boli zazrubené brvná, zväčša znútra zahasprované, sem-tam na vonkajší zámok. Zdriemnuť si tak na krme pre statok, z ktorého voňalo leto, bol pôžitok najmä vtedy, keď po šindľoch lupkali kvapky dažďa alebo keď v sparných dňoch previeval pomedzi škáry vetrík.

Dedina mala aj dva obchodíky, volali sme ich sklepy, i dva mlyny s ráštabňami a v nich veľikánske vodné kolesá. Pri potoku sa hrbila kováčska vyhňa, v ulici pri chodníku do Močiara si čupela zostarnutá pastiereň. Na okraji dediny i kde-tu po dvoch výškoch nad dedinou sa pokojne dívala na svet sypárnička, každá bola z dreva a bez oblôčikov a, pravdaže, pokrytá iba šindľami, zastrúhanými v odkvapovej časti doostra na vrabáci pysk. Šindle sa vtedy pribíjali drevenými klincami, tak dlhšie vydržali.

Ale ani slamené strechy na zadných stavoch neboli výnimkou. Starý otec mával ustavične poruke babky, či vlastne snopy zo slamy, ktorými vždy zaplátal presvitajúce miesto v streche. Šindľová krytina vpredu a na zadných stavoch slamená strecha, to boli tie miešané dachy, známe i po iných dedinách. Do dvojbločných do ulice hľadiacich domov sa vchádzalo cez drevenú bránku, alebo sa mohli otvoriť aj vráta so strieškou, pod ktorou sa vetrík neraz pohrával s nezatvorenými dvercami alebo verajami. Drevené striešky pokrývali pri cestách za dedinou aj Božie muky, ktoré vraj zamedzovali vstup démonickým silám do dediny.

K domácej architektúre patrilo ešte čosi viac: jamy na zemiaky a repu s malými strieškami, s jedným i dvoma radmi šindľov, na ktorých sa dalo jazdiť ako na koni. No a váhové studne s drevenou i kamennou ohradou i zrubové studniská na kľuku. Drevené boli aj lavice a lavičky cez potok a či skôr vlastne iba prevesené brvná. Takého lavice boli pre chlapčiská osobitne príťažlivé – dali sa totiž ľahko rozhojdať. Keď sa však potok rozvodnil, a tak sa stalo neraz, prechod z jedného brehu na druhý mohol byť aj nebezpečný. Raz pred Mikušovcami čľuplo z lavičky do mútnych jarných vôd štvorročné chlápä. Našťastie Kravskova tetka zazrela, ako sa z vln vynorili nožičky, potom aj hlavička a na chvíľu aj tielko. Popadla chytro ostrvku spod steny, rozbehla sa k potoku a nebožiatko vytiahla z prúdu.

„Keby nie tá, nechodil by chlapec viac po svete,“ bolo počuť v ten deň i neskôr po dedine.

Drevených lavičiek ponad potok bolo viac, ale najviac starostí chlapom zapríčinila lavička naproti krčme, na ktorej dlho nebolo operadla.

„Ako len cez ňu prejsť?“ kládli si otázku pomútené hlavy, keď sa prežrelo dačo viac pálenky či inej drgľavice.

„Mal by ju dakto pridržať, aby sa tak nehompáľala.“

Pred Barančekovcami bol väčší mostík a na ňom drevené dyliny, ktoré vždy zhrmotali, keď cez ne prebrnkol konský záprah s vozom. Ale aj most vyše dediny bol z dreva: piliere alebo skôr izbice vbité na dno rieky boli vlastne stĺpy z dreva a, pravdaže, aj všetky mostnice. Ani na tomto prechode nebolo vari kúska železa.

V dedine bol murovaný iba kostol, ten sa beľal už z dialky a vežou zafarbenou na červeno sa zabodával do belasej oblohy. Šťastie, že nebol z dreva, už by ho bol istotne zhtol oheň, najväčší nepriateľ drevených stavieb.

Taká, hľa, bola naša dedina navonok! Anonymní architekti zužitkovali domáci stavebný materiál: na základy domov svedomite vybrúsené ťapkasté šufáky z potoka, na stavbu zdravé, vetrami a mrazom zošľachtené kmene, na krytinu drevo a slamu. Pri murovaní a omietkach sa používala hlina, škáry sa upchávali machom, na izbové steny sa páliťo vápno. Šindľové strechy odolávali náporu oravských vetrov, ľahký a pružný materiál vzdoroval aj krupobitiu, nával snehu strechu nepreborel, nikdy nebolo počuť, že by bola dakde kľakla pod jeho ťarchou, ba skôr ešte škridľami opatrené strechy nezniesli väčšiu vrstvu snehu.

Architektúra našej dediny vyrastala vedno s prírodou, niekoľko stáročí viedla s ňou dialóg. I v našej obci dotvárali neznámi a nemenovaní majstri povestný karpatský areál, o ktorom odborníci nezabudli pripomenúť, že v ňom človek nevypustil z rúk nič, v čom by neprejavil svoj zmysel pre to, čo je užitočné i pekné zároveň.

V priebehu stáročí sa tak bez veľkých teórií utvorilo útulné sídlisko so zaúdenými strechami bez komínov, s osobitným spôsobom života i s mnohými zvláštnosťami, čo tak ostro kontrastujú s charakterom terajšieho životného štýlu. V rokoch po prvej svetovej vojne bolo na Orave viac ako osemdesiatpäť percent všetkých domov iba z dreva.

No nielen vonkajší vzhľad oravských drevených dedín sa navzájom veľmi podobal, ale aj vnútorný život určovali činitele, čo podmienili možnosť žitia v oravskej doline i v susedných dolinkách zavrznutých medzi vrchmi. Takmer každého človeka na Orave živili odpradávná hora a zem. Nejedného Oravca však ešte skôr ako pôda uživila hora, hora smreková a jedľová, či v lete či v zime zelená, i taká, čo sa zmiešala s listnatými stromami.

Tak tu bolo od nepamäti: mojich predkov a ostatných ľudí na Orave pridávala hneď odmalička zem, na živobytie im prispeli ovce a statok i hlboké neprehľadné lesy, role a lúky, čriedy rohatého statku a stáda oviec rozpasených po stráňach a úbočiach, stromy

rovné ako sviečky i kadejako pokrivené, neraz podobné rozprávkovým obrom.

Popri gazdoch a pastieroch dedina vyživila niekoľkých remeselníkov, pravda, bez podaktorých si ani nedala rady.

V dedine boli dvaja i traja šustri, na Kamenci a v krivskej doline hrkotali dva mlyny, pri potoku Zajac, kováč a skúšaný podkúvač vykonával svoje remeslo. V dedine vyrástli tesári a kolár, čo si vedeli poradiť s akýmkoľvek drevom, i murári si zastali svoju robotu. Starý otec bol kožušník i kachliar, staval šporáky i pekárske pece, čo ich volali aj baziliky, a tzv. káplinky na jeden hrniec. Kratoň plietol z bielych lupcov košíky, Tokarčík zas z vrby oválne opálky na omývanie drobných zemiakov i šupiek alebo skôr škrobiek pre statok. Na potok sa s tým chodilo.

Pôrody mala na starosti babica. Dobytok, čo dakedy prechorel, liečili domáci vedomci; iba keď už väčší kus mohol naozaj dodýchať, privolal sa k nemu kuršmid z mesta. Vytknuté kĺby i polámané končatiny naprával i liečil Šurinov svák. V dedine boli aj dva sklepy, čo sa úradne nazývali „obchod so zmiešaným tovarom“. Ako deti sme však tomu-to zoskupeniu slov nikdy nerozumeli, ale kedykoľvek vkročiť do obchodu bol pre nás zážitok.

V dedine mal každý občan primerané povinnosti, každej vrstve sa prisúdila istá úloha i patrila úcta, čo sa mala prejavovať aj navonok. Starší mladším vždy a všade tykali, mladší poslušne počúvali ich prejavy, na odvrávanie ani pomyslieť. „A či som ja s tebou husi pásol?“ začul naskutku nepríjemnú výčitku každý, ak sa v spoločnosti správval nemiestne.

V zmysle starej overenej pravdy, že viac očí viac vidí, hodnotili sa v dedinskom prostredí povahové vlastnosti. Dedina vedno a jednohlasne, neraz priam v pozoruhodnej jednote kadečo zakazovala a nariadovala, no aj odporúčala, ako napríklad v piesni:

*Nepozeraj, môj šubajko, ako ona tancuje,
ale pozri do kuchyne, ako hrnce pucuje!*

Ludia sa v dedine vedno tešili, no v čase potreby priam s nečakanou samozrejmosťou zachraňovali jeden druhého, všetci si tu pomáhali bez nároku na odmenu, takmer všetkých prejal strach pri nešťastí iného, odchod do večnosti sa dotkol mladých i starých, nebolo tu človeka, čo by sa nepozastavil nad smrťou niekoho z dediny.

Rokmi overený úzus určoval v dedine život každého člena dedinského kolektívu a ten sa nesmel iba tak svojvoľne meniť. Riadil ho richtár s predstavenstvom obce či úradskými, čo sa stretávali na hromadách alebo obecných schôdzkach. On mal právo duriť ľudí do roboty, vydávať pasy na dobytok, zmierovať rozvadených susedov a gazdov, ak si odorali z role, on dozeral aj na majetok obce, aj na to, či nebudaj dakto nekradne drevo. Za túto funkciu mal ročne päťdesiat i sto korún, no ženy zvolených richtárov sa nie vždy tešili takejto pocte a zvyčajne vravievali: „Teraz už naisto upadneme do biedy, keď ťa zvolili za richtára. Málo zarobíš, a výdavkov bude vyše hlavy.“

A naozaj tak bývalo, že richtár nezbohatol, nebolo na to času ani príležitosti, z richtárskej funkcie okrem honoru nebol veľký osoh. Zastupovať richtára mohol podrichtár, obecnú pokladnicu spravoval kasír. Dedina mal nočného strážnika či vartáša, bubeníkom bol obecný sluha, čo mal byť richtárovi ustavične poruke. O siroty sa staral obecný tútor, zahájené pole, kde sa nesmelo pást, strážili obecní hájníci. Statok, ovce a kone opatrovali na vyhradených miestach pastieri, ktorých vedno s hrobárom, vartášom a bubeníkom volili na Jána pred Novým rokom.

Na dedine sa bolo treba vždy privravieť, takýto prejav bol viac ako pozdrav, a vlastne stačilo sa aspoň pozrieť druhému do očí a prihovoriť sa: „Ideš, Marka, ideš?“ „Veď hej, idem...“ znela odpoveď a hneď sa veselšie kráčalo.

Ako všade inde na svete i na dedine sa vedelo, že mlčanlivosť zlato donáša, no poznala sa aj sila slova. Taký človek, čo v príhodnej chvíli neprehovoril, dával na vedomie, že iných nemá za nič a že z neho trčí pýcha. Ba mohli si pomyslieť o ňom ešte horšie: „Nepovie nič, lebo nevie...“

Prihovoriť sa bolo treba aj v poli a na cestách, na pozdrav sa nesmelo zabudnúť ani pri práci na lúkach a v poli a, pravdaže, na pozdrav bolo treba aj primerane odpovedať.

Dedina jazykom prekazila nejeden zlý úmysel, kadečo okolo usmerňovala do rovných kolají, zahradila prístup mnohým zlám, pretrela cestu k nejednému sobášu. Ale zas nie je celkom pravda, že dvoch mladých ľudí zviazali dovedna iba rodiny. Napriek tlaku rodičov, blízkeho príbuzenstva i iných ľudí z dediny mladí mali svoju hlavu a hľadali si šťastie vlastnými cestami. Veď naisto by nebola vznikla pieseň, čo raz zanôtilo neznáme dievča:

*Ja by som za teba, chlapče, nešla,
čo by ma dedina nabovárať prišla...*

A ktorýsi mládenec tiež dal najavo, že sa oženie len podľa vlastnej chuti:

*Ja by som ťa, dievča, ja by som ťa nevzal,
čo by mi otec tvoj dva domy s tebou dal.*

A nielen dva či viac domov núkala dajeda rodina; mladí však nepovolili, radšej všeličo zniesli a šli za hlasom srdca aj cez prekážky.

Lenže neslobodno všetko iba idealizovať, ani z dedinských úst nevyletúvali vždy iba premyslené slová. I z tých vybuchlo nejedno ničomné slovo, slovo zlé a jedovaté, dedina sa nevyvarovala rečiam, čo zraňovali a urážali, no počuli sme aj slová ľudí dobrej vôle a takých, čo by láskavým slovom utíšili aj napajedeného vlka.

Človek, ktorý sa narodil v dedine i ktorý v nej natrvalo ostal, mal tu svoje miesto a podľa tohto zaradenia sa k nemu správali aj ostatní. Nebolo mu však slobodno vzísť tam, kde ho nezasiali. Mládež nesmela počúvať akékoľvek reči, tzv. bosým, čiže veľmi mladým chlap-

com a nedorastenej šušomäti sa nedovoľovalo zbytočne sa pliesť pomedzi starších. Deti sa nepúšťali do krčiem, a keď sa predsa len daktoré do nej ponáhľalo, bola to výnimka. Po večernom zvonení mal drobizg sedieť doma, a ak dajaký neposedník pobehúval po ulici, starší človek ho bez rozpakov zavrátil domov, rovno do posteľe. A dieťa už aj páľilo, len mu tak päty odskakovali. Ak sa doma o tom dozvedeli, muselo znieť výčitku:

„Hanbi sa, že ťa iní musia učiť poriadku!“

Ani dorastajúci chlapec sa nemohol vyklúť kdekolvek. Ak chcel okolo sedemnásteho roku mládenčiť, treba sa mu bolo vedieť podľa toho aj držať, a prv než vstúpil do mládenstva, zaplatil budúcnym spoločníkom „vstupnô“ – liter pálenky. Potom už mohol chodiť aj na zábavy, v zimných mesiacoch navštevoval vedno s nimi priadky, pri slávnostných príležitostiach nosil zástavu, spolu s ostatnými vyberal za oblievačku na Veľkú noc i za postavenie májov pred domami. Mládenecké združenie dodávalo dorastajúcim chlapcom odvahu vo chvíľach, keď si sami nevedeli rady.

Medzi mládenčov prijatému chlapcovi sa už nezakazovalo chodiť za dievčatom ani na vohľady, pred zrakmi iných ho nežičlivec nesmel pokorovať. Ak by predsa len do neho ktosi zabrdal, posilňovalo ho ubezpečenie ostatných mládenčov: „Neboj sa, my mu ukážeme!“

Keď sa mládenec oženil, zaradil sa medzi chlapov, včlenenie do spoločnosti ženáčov ho však zaväzovalo správať sa dôstojne a vážne; viacerých mládenckých spôsobov sa musel navždy znechať. Ženatý muž už nespieval po poli, na reč kládol väčší dôraz, vážnosť v prejavoch a správaní mali byť výraznými črtami dozretého muža. Ale aj činy všetkých jednotlivcov v dedine museli vyplývať z povedomia príslušnosti k istej skupine ľudí i z vedomia cti, ktorá sa vzťahovala nielen na jeho osobu, ale aj na príslušníkov celej rodiny i na ostatné príbuzenstvo, ba aj rod. Dievka sa mala dievčiť, keď bol na to čas, a byť ženou v právoplatnom manželstve. Vydaté ženy nosili na hlave šatku, stareňám prisúdili tmavšie farby a také roboty, ktoré ešte vládali vykonať. Ale nemali sa zbytočne miešať medzi mladých, aj pre ne bola záväzná skúsenosť, že vrana k vrane sadá, rovný rovného si hľadá.

Dedinu však nemožno zdobiť gloriolou bezhriešnosti. Aj ona bola sociálny útvar, v ktorom dobro a zlo stáli neraz proti sebe. I dedina vše bolestne zacítila prehru dobra, počula rehuňať sa zlé sily, videla na vlastné oči jasať temné mocnosti, keď sa im podarilo zvíťaziť. A kolkokrát iba málo stačilo na to, aby takýto dedinský zväzok ľudí zacítil úder práve tam, kde to najmenej očakával. Zločinná ruka podpaľača priviedla do nešťastia a na mizinu mnohé rodiny, bezohľadná reč čiernej duše navršila priam kopcom utrpenie osôb, ktorých bolesť už aj tak pretekala.

Kolko ráz jeden jediný bitkár na zábave či svadbe vedel dokonale pokaziť dlho očakávané chvíľe radosti. I závišť, ten nezriadený smútok z úspechu druhého, našla si po dedinách svojich prívržencov, ovocie neprajníkov tu dozrievalo neraz ako plod v jeseni na konároch stromov. Vari každá dedina mala svojich tartuffov, rodili sa v nej lakomci a žiarliví ľudia, ako Za vyšným mlynom, ako kdeinde odohrávali sa i tam drámy.

Dedina mala svoje vychodené cesty. Nielen po poli, ale aj v myšlienkovom svete sa kráčalo po známej sieti chodníkov, ktoré tu vyšliapali veky. Človek by ani neveril, ako sa práve tam stretával so zvyškami stredovekých myšlienok i manier. Pre dedinu bol vždy záväzný čas, čo sa viazalo na prírodu, a ten nebolo treba merať hodinami.

Rob, kým vidíš i kolko vládzeš, len nie v noci! bola jednoduchá zásada a každý ju zachovával. Nočný čas naozaj nebol vhodný na roboty. Po lúkach či grúňoch mohol človek neraz zbehnúť do jarku, záprah si ľahko skaličil údy v závoze, i voz ľahšie druzgol, keď sa šlo v noci po neistých cestách. Slabším náturám sa mohli v noci zjavovať kadejaké príšery, v noci vládli neznáme a temné sily, a tým sa bolo vždy najlepšie vyhnúť.

A tak poľné práce sa vykonávali za vidna, preto sa v lete odchádzalo na pole čo najväčšie, ešte pred východom slnka.

Tak okolo tretej, pred úsvitom, sa začínal pracovný deň a trval do samého večera, kým tma celkom nezalepila ľuďom oči. V poli sa jedávalo, keď už bolo slnko hodne vysoko. Najesť sa však mal každý už doma, aby sa na pole nemuselo veľa niesť, a aj preto, že na vyesúvanie pri jedení jednoducho nebolo kedy.

Čas okrem slnka udával aj miestny zvon, ktorý sa cez deň ozval trikrát. Po rannom zvonení mal byť už človek na nohách, na poludnie bol signálom, že pri robote si treba vydýchnuť, večer zas zaháňal deti domov. Neskôr nadobudla vážnosť siréna z podbielskej píly OFA, čo trúbila na fajront. No a, pravdaže, aj vlaky pripomenuli, aký je čas, len ich človek musel mať v dohľade, lebo v našom chotári na každom mieste zacláňal vrch.

„Už ide na štvrtú...“ prerušila mať pracovný rytmus, a to značilo, že sa čochvíľa bude deň chýliť ku koncu a že sa nová robota do večera už nebude začínajú. Hej, určovanie času na dedine bolo svojrázne. Základné časové kategórie boli síce ročné obdobia, ale tak sa nám videlo, že rok akoby sa ani nedelil na mesiace, dni sa veľmi nerátali, a ak boli daktore z nich známe, niesli si so sebou aj svoje meno. Okolo Hromníc sa vyvážal hnoj na sánkach, na Vavrinca sa už varilo z nových zemiakov a kolo Michala zišli z hôľ ovce. V priebehu roka mali osobitné miesto i význam nedele a podaktore sviatky, presný dátum bol však akoby zbytočnosťou.

„Joj, Hanka, veď ja ti neviem ani všetky mesiace... Nemohla by som ti ich vyrátať,“ priznávala sa starej materi Zubajova tetka, a to bola múdra žena. Naučiť sa všetkých dvanásť mesiacov naspamäť nepokladala za potrebné, azda by takéto vedomosti ani nezužitkovala, preto od starej matere počula: „Oj, to nič, dáš si preto rady!“

Ani hodiny neprichodili do úvahy, minúty a sekundy boli zbytočnosťou, dôležitejšie bolo počuť práskanie bičom a pískanie daktoreho z pastierov, alebo aj trúbu, a to vždy značilo, že treba vyháňať statok, vypustiť z chlievov ovce, otvoriť husiam dvercia.

„Merkuj, chlapče, aby mi neuhnali kravy,“ upozorňovala nás mať, prv než podojila rohačku, ináč by ju potom musela sama zaháňať do krdla, duriť ju hore ulicou. A tak boli aj chvíle, keď sa muselo všetko robiť načas a v pravú chvíľu. Človek z dediny sa musel púšťať do roboty iba vtedy, keď bol na to čas. Nič sa nesmelo premeškať, a kto nešiel

s ľuďmi zarovno i zaostával za nimi, ľahko mohol pri jarných či letných prácach utrpieť škodu. Nezobratú úrodu neraz nešial na náhlivý pohonič, na nezožaté obilie sa oborilo vtáctvo, v neodvezených kôpkach obilia sa zahniezdili myši.

„Rob vždy, čo iní!“ opakovala často mať vo chvíľach, keď sa vajatalo v dome a nevedelo sa hneď, čoho sa chytiť i kde začať s robotami. A to značilo ísť kosiť a hrabať ta, kde aj iní už robili, zväžať úrodu, ak ulicou hrmotali naložené vozy, začať kopať švábku vedno s ostatnými.

„Idú sa sekať kapusty!“ rozhlásilo sa raz v jeseni po dedine. A v ten deň sa razom zobrala celá úroda z kapustných hrád, nebolo rodiny, čo by sa bola pribrala k takejto robote dakedy inokedy. Napokon na povinnosti roľníka v priebehu roka upozorňovali aj pranosťky, čo tvrdili, že po svätom Gregore každý sedliak leňoch, čo neorie, a prikazovali: September, všetko z poľa ber!

„Do fruštiku by si ta zašiel...“ tak sa hodnotila dĺžka istej cesty, čo znamenalo, že pôjde asi o vzdialenosť, ktorá sa dá prejsť za dve hodiny. Vzdialenosti sa porovnávali aj známymi, viackrát prekonanými cestami: „Tak ďaleko je to ako pod Lysec alebo na Kepeňovo.“ Alebo: „Zájdeš ta za ameň...“ A to už človek vedel, že sa má neodkladne vybrať, čo by bol aj ustatý, lebo cesta nebude trvať dlhšie.

Ak sa však predsa len muselo čosi zmerať presnejšie, tu už prevládali prirodzené miery. V našom detstve sa ešte meralo na palec i na piadľ, čosi bolo dlhé na lakeť alebo tolké na siahu, teda veľkosť meranej veci sa dala obsiahnuť dvoma rukami.

Kus role sa jednoducho odkrokoval, ak bola potrebná väčšia presnosť, kusy poľa sa zmerali žrdkou, šírka role bičiskom, alebo sa premerala koncovou plachtou. Dĺžka úzkych a pretiahnutých honov, horekončiat na stráni a medzi sebou rozdelených táľov sa ani veľmi nemerala, hocičo sa odhadlo tak od oka.

Takejto veľkorysosti sa kládli aj medze, z daktorej role by sused za nič na svete nebol popustil ani piadľ, veď akože by potom mohlo vzniknúť spojenie za jednu brázdu by si dal aj ruku odťať alebo lakomý človek sa bude pravotiť aj pre piadľ zeme.

Vari každá dedina mala medzi sebou ľuď, čo priam striehli, kedy sa vychytiť na pole, akási zdravá netrpezlivosť prúdila im v žilách.

„Ešte dva-tri dni musíme počkať. Zem je mokrá, lepší sa...“ oznamoval po prvom oraní presvedčivo Záhora, ktorý rok čo rok prvý vyťahoval pluh i prvý sa chytal kosačky a ešte pred Petrom-Pavlom uháňal na lúky. Patril k ľuďom, ktorí stoj čo stoj medzi prvými chceli zhltnúť každú robotu a čím skôr ju ukončiť. Dedina začínala i končila poľné roboty spoločne. Táto korporatívna bola pre ňu príznačná a tvorila jednu z výrazných črt dedinského spoločenstva. Mala však aj negatívny charakter. Hromadný prístup k práci zabraňoval dakedy zbytočne rozvoju progresívnejších síl, spútal iniciatívu ľuď, čo poznali aj iné, produktívnejšie postupy v práci a čo v starnúcej dedine kadečo chceli zlepšiť. Koľko rás sa musel samostatne mysliač jednotlivec podriaďovať stereotypu i zvyčajom, čo sa nemali narúšať.

„Iba by vymýšľal, zavádzal svet...“ hodilo sa medzi oči tomu, kto nechcel nasledovať vzory gazdov s dominantným postavením v obci i tých ľudí, čo boli zbytočne presvedčení, že sa nemôžu mylíť. A tak neraz aj akási statickosť spoločenského vedomia dediny bola jej charakteristickou črtou, myšlienky po inom ako vžitom, ale aj prežitom postupe i po dynamickejšom napredovaní si často nemohli nájsť miesto. Čo sa len napresviedčal mladý a jednoducho neúnavný Baláž svojho otca i jeho rovesníkov, že trojpoľné hospodárenie patrí minulosti, že lúky, role a celý chotár treba inakšie zužitkovať, ako ho dať pod pastvu!

„Mladý si, treba sa ti ešte učiť, potom si môžeš zavádzať iné spôsoby...“ vyriekol otec neúprosný názor a ten sa nemal meniť.

V dedine žili ľudia, čo si boli sebou príliš istí a boli so sebou spokojní. Známi tam boli všakoví horenosi a ľudia s tvrdým srdcom i myslou presiaknutou pýchou, ľudia s chôdzou a prejavmi „jednoosobovej procesie“. Joj, hrozne, prehrozne ich nemala rada dedina!

Viac ako pozoruhodný bol aj postoj človeka k prírode, vychádzajúci z racionalistického utilitaristického hľadiska. O kráse oravských vrchov a bizarných skalísk a útesov sa naši otcovia nezmieňovali; strmé grúne a nebotyčné bralá sedliaka neprítahovali, ani sa o nich nehovorilo. Pre gazdu mala hodnotu lúka, kde sa dalo nakosiť sena, sedliak si cenil roľu, z ktorej sa mohla zobrať úroda. Mládenec bol pekný, keď bol zdravý a mocný, dievča malo očarúvať dobrotou. Tak bolo, oravský človek mal k vrchom kritické stanovisko, a starý otec sa veľmi čudoval, keď sa dopyčul, že sa neďaleko od nášho chotára v Roháčoch ktosi šmykol zo skaliska a spadol. „Po čo ta len šiel?“ krútil hlavou. „Načo sa driapať na vrchy, keď chleba nedávajú?“

Prírode sa neholdovalo len tak pre nič za nič, tá si úctu musela zaslúžiť.

Keď sme dakedy odcestovali z dediny inam, stará mať sa nikdy nevyzvedala, aká tam bola príroda, no keď ju premohla zvedavosť, vyklúla sa z nej otázka:

„Akôže tam majú pole, urodí sa?“ Potom ju zaujímalo, ako sa obliekajú ľudia a či sa prihovoria druhému, či vedia iných ponúknuť. O vlastnom chotári vravievala, že je v ňom dobrá voda, ale pole nehanila, čo by sa v ňom ako zle bolo robievalo. „Joj, milô moje pole!“ opakovala do konca života.

Viacrát sme počuli i čítali názor, že vrchárske sídliská, skôr však vari domy s vyššími strechami a s prítímím v ich príbytku mali čosi zo stredovekej gotiky. I naša dedina mala veľa z nej. Aj ľudia boli chudí, chudší ako v iných krajoch. Ani nemohli byť iní, chudobná strava, dlhé cesty do vrchov, namáhavé roboty na príkrych svahoch formovali žilovaté postavy. Medzi vrchmi aj ľudia rástli skôr do výšky ako do šírky.

V pomere k mestu bola dedina odjakživa chudobnejšia, človek práve v nej však všeličo ľahšie zniesol, chudoba bola tam prijateľnejšia, jakživ tam nebolo okázalého bohatstva. Ak sa aj našli trochu zámožnejší gazdovia, zaplatili to tvrdou robotou, ťažkou drinou. Týmto ľuďom nebolo veru čo závidieť, ne jeden z dedinčanov ich skôr ľutoval a v duchu sekol výčitku:

„A musí tak hrdlačiť? Veď si môže ako iní!“

Neraz sa o takýchto ľuďoch vyjadrovali, že sú zadrželi, predrenci a habáni.

Mesto vo vedomí dedinčana bolo miestom prepychu, bláznivej módy, zbytočného natierania púdru, vládla v ňom čudná studená krása, čo nepríťahuje, čosi ako výkladná skriňa bez náležitého obsahu. A bolo vraj preplnené nerestami, preto oddávna potrebovalo biblických Jonášov, aby sa prebudilo z hriechov. Do mesta utekalo, čo sa nevedelo zžiť s dedinou, aspoň tak sa na to pozerali iní, ta zacielili iba takí, čo sa nasilu chceli skryť pred prenikavými zrakmi svojich rovesníkov. Dedina však zo svojho spoločenstva nikdy nikoho nevyučovala, ak dakto ostal na okraji, stalo sa tak jeho vlastnou vinou. Stačilo nemať záujem o ľudí, nechciet sa nikomu privravieť, obracať sa chrbtom k ostatným alebo sa pozerat ľahostajne na osudy iných.

Na dedine mal vedieť každý o každom a všetko o všetkom, v nej sa nikto nemohol robiť tým, čím nebol. Vystupovať v úlohe herca sa dlhšie nedalo, spoluobčania akékoľvek kamuflovanie chytro odhalili, nežiaduca maska sa neraz strhla pred tvárou všetkých.

V meste sa vždy cítil výrazný rozdiel medzi kráľom a žobrákom, na dedine sa takáto odlišnosť ani neuvedomovala; kráľi do nej zriedka zavítali. Kráľ Matej bol výnimkou. Po dedinách sa aj tí najbiednejší ľahšie roztratil, nikde nebolo nápisov: „Tulákom a žobrákom vstup zakázaný!“ Človek priam zdúpnel, keď čítal tieto slová na kraji Oravského Podzámku. Také mesto som si potom vždy predstavoval ako ľudskú bytosť s chladným srdcom.

Dedina prijala kohokoľvek, mohol v nej prenocovať aj najbiednejší chudák, sám rich-tár obce sa musel o to postarať. Hej veru, ľudí bez nocľahu prenocovali povinne a z radu.

V meste sa ustavične odohrávali zápasy o rovnosť, zvyčajne však bez výsledku; v našej dedine takýchto zápasov bolo menej, ale rovnosť bola viditeľnejšia. Napríklad aj odev a architektúra sú toho dokladom. Ženy i muži, mládež a deti nosili odevy podľa jednotného štýlu, v celom spoločenskom živote prevládal akýsi štandard príznačný pre všetkých. Isté rozdiely bývali azda v jedení, vždy sa našli rodiny, čo si museli odtŕhať viac jedla od úst, i také, čo skývražili. Beda však bola fámílii, v ktorej dakto začal prevracať poháriky hore dnom a preplachoval hrdlo pijatikou.

Dedina skrývala v sebe veľa zvláštností, čo sme ich dostatočne nevedeli, ale ani nemohli vnímať a pochopiť. Rozmanité návyky a zvyčaje boli pre nás samozrejmosťou, stali sa napokon tým, čím boli pre ľudí voda alebo vzduch. A práve tie najvýraznejšie von-kajšie a vnútorné osobitosti života na dedine si nás spúťali, ich sila prenikla do všetkých zákutí našej bytosti, preto náklonnosť k nej je neodmysliteľnou súčasťou nášho pokračujúceho bytia.

V NAŠEJ ULICI

Na svete je množstvo vecí navlas rovnakých alebo takých, čo sa navzájom odlišujú iba maličkosťami. Koľko ráz sa pozeráme na domy podobné ako vajce vajcu, sledujeme očami do diaľok uháňajúce vlaky, doma i v cudzine prechádzame takmer cez rovnaké roviny, čo majú všade rovnaký horizont, iba vrch je vždy každý iný. Domy v našej ulici boli tiež jeden ako druhý, aspoň zdánlivo bezmála všetky také isté, postavené v dvoch radoch. „Štít vedľa štítu, domec vedľa domca, všetky rovnaké ako chlapi a ženičky kľačiace v kostole,“ tak to raz napísal o oravských dedinách Karel Čapek. Ale jedna ulica bola pre nás vždy iná ako tie ostatné vo svete: tá rodná, naozaj vždy jediná a jedinečná, človek by ju medzi spleťou stovák i tisícok ulíc razom poznal. Bola ako matkina tvár, nedala sa stotožniť s inými tvármi.

Ako ostatné časti dediny i ona bola v časoch, keď sme začali vnímať svet, celá z dreva. Najvýznačnejšou budovou bola škola na rohu ulice, ale i tú starí otcovia postavili z otesaných brván a pokryli šindľom. Iné význačnejšie budovy v ulici neboli. Táto časť dediny sa začala stavať v rovnom smere, bokom od hlavnej cesty, a nevedno, kedy dostala hrdé meno Ulica. Preto nás chlapcov, čo sme v nej žili, nazývali Uličňania, ale skôr by nám bola pasovala prezývka uličníci.

Čo možno ešte spomenúť, bol obchod u Kováča, skliepok s drevenými stenami i vrátami, dom ako iné domy, medzi ostatnými nijako nevynikal. I Karolova vyhňa na konci ulice pri močidlách, ktorá akosi predčasne zmlkla, bola tiež len drevená kutica, čo mohla hocikedy vzbĺknúť ako kôпка suchého raždia. O dajakej architektonickej dominante v našej ulici dlho nemohlo byť ani reči, iba ak tá trochu nezvyčajná vežička na Stašovom dome padla vše cudzincom do očí.

„A tamto, hľa, je čo?“ zabodli sa tým smerom ich zraky, keď sa prechodili ulicou. Tento prílepok na streche bol vlastne veterný mlyn. Starý Staš, majster nad majstrami, stolár nad stolármi, technik a vynálezca, chcel si zapriať do roboty ako pomocníka oravskej vet-risko, čo tu preťahovalo pomedzi úzku štrbinu vrchov od Poľskej. Vietor mu ťahal píľku pomocou veternej ružice. Popravde treba povedať, že div nad divmi v tých časoch.

Pred Michalovým domom vzbudzovala pozornosť hasičská búda, skladište ohradené žrdkami, no a ešte tri váhové studne so žeriavmi.

Z našej dávnej ulice spred päťdesiatich rokov prihovárajú sa k nám v dvoch radoch stojace dreveničky, čo mrkali na seba hneď zrána zaspátymi oblôčkami. Takmer pred každým domom bola záhradka, len pred Škovránkovým chýbala. Až celkom k ceste pre-

tiahnuté stavisko slúžilo na bývanie dvom gazdom, a tak na záhradku s kvitnúcou fazuľou v letnom čase už nezostalo miesta.

K priečeliu každého domu patrila brána, či skôr dvojkrídlové vráta s vřzgajúcimi dvercami a nad nimi strieška s jedným radom šindľov. Vráta zvyčajne nesiahali až po zem, preto sa mohli popod ne kedykoľvek pretiahnuť mačky či kocúr. Vše práve tadiaľto zjari povybehúvali na ulicu aj žltučké kurčiatka a za nimi aj kvoka-opatrovníčka. Husi sa popod vráta ani nepokúšali prepchať, akoby tento prechod bol pod ich dôstojnosť. Pred záhradkami hneď vedľa cesty si gazdovia vyhlúbili menšie priekopy, garádmi ich volali. Každý dvor sa končil môstkom alebo veľkou ploškou skalou či šufákom ponad vyhlbeninu. Z krivskej doliny na kolesách dovážali tieto kamene.

Garád pre nás chlapcov nebol hocičo, nie ver! Jeho hodnota v očiach našich rovesníkov bola nepredstaviteľná, lebo studnička pred Michalovou záhradkou vyplývala do garádu čosi vody, preto v ňom ustavične tiekol tenulinký pramienok, aj keď nepršalo. Vode v priekope sa však mohla zahatať cesta, dala sa tu vymurovať zo skál a blata priehrada, čo mala v našich chlapčenských hlavách takú istú cenu ako akákoľvek iná stavba tohto druhu vo svete. Keď sme múr razom uvoľnili, vyrazil úval, z ktorého sme mali vedno s Blahovými chlapcami hrozitánsku radosť.

Zahrádzať úvaly, stavať v garáde hate i mosty značilo pre nás nesmierne mnoho. V takýchto chvíľach sa dala na pochod naša fantázia, po plynúcej vode sme plávali na papierových lodičkách do ďalekých svetov. Mne sa videlo, že cestujem cez more do kanadských baní za otcom, ktorý tam kopal rudu a rok čo rok sme sa ho nemohli dočkať.

Paľo medzitým šúľal z blata a hliny rožky a chlieb, posýpal ich nadrobno utlčenou červenou hlinou a sníval o dobrých jedlách.

„Čo robíš, Pavko?“ pýtal sa ho ktosi vážne a dôstojne.

„Haba pepem...“ odpovedalo chlápä.

„A dáš mi?“ dobiedzal doň okoloidúci. A chlapec neodpovedal. Bolo iba vidno, že naozaj zvažuje, koho najprv ponúknuť...

Priestor pred domom bol pre nás chlapcov vzácny, tu sa nikto nemohol ničím zastrájať. Stačilo iba pripomenúť: „To nie je pred vás...“ Protivník radšej odišiel inam, musel predsa rátať s tým, že z domu môže vyjsť starší brat, mať či otec.

Do ulice nesmel iba tak pre nič za nič hocikto vojsť. Mládenci z nižného konca alebo zo Závozu sa nemali v nej ponevierať, vedeli, že ich tu môže ktokoľvek napadnúť a hnať do ich ulíc.

„Tu nemáš čo hľadať, pakuj si pred vás!“ pripomenulo sa hociktorému chlapcovi, ak sa zbytočne a dlho presmrádzal po ulici.

Ale ani v iných dedinách nebolo inakšie. Napríklad aj v Krásnej Hôrke. Keď ta došiel Podbielan, pre istotu zabočil radšej poza dedinu, lebo tu bola iba jedna hlavná ulica. Vždy sa radšej preklzol cestou-necestou, len aby ho Krásničania neprepadli. Jožo Michalec na to dodnes spomína.

